

Lauri Hokkinen

Lutherin jalanjäljillä

Matkaopas reformaation syntysijoille

Lutherin jalanjäljillä

Matkaopas reformaation syntysijoille

Aue-säätiön julkaisuja

Skrifter utgivna av Aue-Stiftelsen | Veröffentlichungen der Aue-Stiftung

© Lauri Hokkinen ja Aue-säätiö, Helsinki 2019

Aue-säätiön julkaisuja | Skrifter utgivna av Aue-Stiftelsen

| Veröffentlichungen der Aue-Stiftung 39

ISBN: 978-952-7283-02-8 (nid.)

978-952-7283-03-5 (PDF)

Painatus: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Palautetta tekijälle voi lähettää sähköpostilla osoitteeseen:

lauri.hokkinen@gmail.com

SISÄLLYS

Lukijalle	4
Lutherstadt Eisleben	9
Eisenach	20
Erfurt	37
Lutherstadt Wittenberg.....	51
Magdeburg	77
Mansfeld.....	81
Torgau	86
Halle	90
Leipzig	94
Weimar	99
Jena	104
Möhra	109
Schmalkalden.....	111
Coburg.....	115
Worms	121
Lützen	125
Lutherin matkoista.....	129
Vinkkejä Saksassa matkustamiseen.....	132
Kirjallisuutta	139
Valokuvaajat ja kuvaoikeuksien haltijat	140

Lukijalle

Perimätiedon mukaan Martti Luther naulasi 31. lokakuuta 1517 Wittenbergin Linnankirkon oveen 95 teesiä. Luther arvosteli teeseillään katolisen kirkon piirissä keskiajalla vakiintunutta käytäntöä, jonka perusteella synneistä voi vapautua maksua vastaan, ostamalla anekirjeen. Lutherin julkaisemista teeseistä alkoi reformaatio, jota kutsuttiin Suomessa vielä aivan viime aikoina uskonpuhdistukseksi.

Lutherin alkuun panemaa reformaatiota on muisteltu suurissa juhlissa sadan vuoden välein, eri aikoina erilaisin painotuksin. Reformaation 500-vuotisjuhlkien edellä järjestettiin kymmenen vuoden pituinen juhlakausi, jonka aikana Saksassa järjestettiin suunnaton määrä näyttelyitä, konsertteja ja muita tilaisuuksia. Siitä voitaisiin päätellä, että paras aika lähteä Lutherin jalanjäljille on tältä erää takanapäin. Itse asiassa tällaiselle teemamatkalle kannattaa kuitenkin lähteä juuri nyt: Lutherkaupunkien hotelleissa on taas tilaa ja ravintoloissa vapaita pöytiä. Vierailu reformaation syntysijoilla on nyt erityisen antoisaa myös siksi, että monet Martti Lutherin ja hänen työtovereittensa elämäntyöhön liittyvistä rakennuksista restauroitiin viime juhlakauden edellä. Pelkästään reformaation ydinalueella itäisessä Saksassa kunnostettiin 28 kirkkoa, luostaria, linnaa tai muuta rakennusta.

Martti Luther asui noin 35 vuotta Wittenbergissä, mutta oli alinomaa matkoilla. Useimmiten hän matkusti alueella, joka sijaitsee nykyisen Saksan keskivaiheilla, sen itäosassa. Tässä oppaassa esitellään aluksi Eisleben, Eisenach, Erfurt ja Wittenberg tärkeimpine Luther-kohteineen. Teemamatkalla, jonka ohjelmaan sisältyvät nämä neljä kaupunkia, saa jo hyvän kokonaiskuvan Saksan reformaatiosta. Esimerkiksi Stätten der Reformation e.V. -yhdistykseen kuuluu Saksassa kuitenkin 25 reformaatiohistoriastaan ylpeätä kaupunkia, ja Saksan valtion

Teemamatkan Lutherin jalanjäljille voi toteuttaa muutamassa päivässä: useimmat kyseeseen tulevista kaupungeista sijaitsevat melko suppealla alueella, Saksi-Anhaltin ja Thüringenin osavaltioissa.

matkailutoimistolla on listoillaan peräti 36 Luther-kaupunkia tai -kuntaa. Olen valinnut tähän oppaaseen edellä mainittujen neljän Luther-kaupungin lisäksi Möhran kylän, josta Martti Lutherin vanhemmat olivat kotoisin, sekä kymmenen kaupunkia. Kahdessa näistä – Mansfeldissa ja Magdeburgissa – Luther asui lapsuudessaan, Wormsissa hän teki reformaation

kannalta dramaattisimman päätöksensä, Coburgissa hän asui ja työskenteli noin puoli vuotta, Schmalkaldenissa hyväksyttiin 1537 hänen laatimansa opinkappaleet, jotka kuuluvat myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjoihin. Näiden lisäksi olen ottanut mukaan vielä viisi muuta kaupunkia, joiden historia nivoutuu läheisesti reformaatioon, vaikka ne tunnetaankin yleensä paremmin muista asiayhteyksistä. Näistä kolme, Leipzig, Halle ja Jena, luokitellaan suurkaupungeiksi. Weimar on monien Unescon maailmanperintökohteidensa ansiosta erikoisen kiinnostava matkailukohde. Tässä ryhmässä viidentenä mukana on Torgau, koska siellä sijaitsevassa Hartenfelsin linnassa tehtiin 1500-luvulla tärkeimmät reformaatiota koskevat hallinnolliset päätökset; se oli Saksin vaaliruhtinaitten asuinpaikka.

Oppaan alkuosuus etenee Lutherin neljän kotikaupungin mukaisessa aikajärjestyksessä; tarkkaan ottaen Luther asui kuitenkin sekä Eislebenissä, Eisenachissa, Erfurtissa että Wittenbergissä kahdesti. Muut 11 paikkakuntaa esitellään niiden sijainnin mukaisessa järjestyksessä, pohjoisimmasta Magdeburgista eteläisimpään Wormsiin.

Sata vuotta sen jälkeen, kun Lutherin teesit olivat sysänneet reformaation liikkeelle, alkoi Kolmikymmenvuotinen sota. Kuningas Kustaa II Aadolf päätti osallistua tähän sotaan valloittaakseen Ruotsille tärkeitä alueita ja puolustaakseen evankelista uskoa. Hän johti joukkojaan Saksan maaperällä kaksi ja puoli vuotta ennen kuin kaatui Lützenin taistelussa syksyllä 1632. Leipzigin lähellä sijaitsevassa Lützenissä käy enimmäkseen saksalaisia ja ruotsalaisia matkailijoita. Noin 40 prosenttia Kustaa Aadolfin sotilaista oli kuitenkin kotoisin valtakunnan itäisestä maakunnasta, Suomesta. Lützen on siksi vartenotettava retkikohde myös suomalaisille; sen muistokappelista ja -näyttelystä kerrotaan sivuilla 125–128.

Oman matkan etappeja suunniteltaessa kannattaa tutkia tie- tai rautatiekarttoja, ja vastaavasti pyöräreitti- tai vaelluskarttoja, jos matkalla on tarkoitus kulkea pääasiassa polkupyörällä tai jalkaisin. Oppaassa esitellyt paikkakunnat sijaitsevat Wormsia lukuun ottamatta lyhyen tai ainakin kohtuullisen matkan päässä Berliinistä; junamatka Berliinistä Wittenbergiin kestää nopeimmilla ICE-junilla vain 40 minuuttia, junamatka Berliinistä Coburgiin noin 2½ tuntia. Luther-teemamatkan voi toteuttaa muutamassa päivässä matkustamalla Helsingistä Berliiniin ja takaisin lentokoneella. Pienemmällä hiihijalanjäljellä selviää, jos käyttää matkaan enemmän aikaa ja kulkee ainakin osittain junilla ja laivoilla; Helsingistä voi matkustaa laivalla Lyypekin Travemündeeseen, josta on helppo jatkaa kaikkialle Saksaan rautateitse. Lentomatkoja voi välttää myös matkustamalla Saksaan joko Ruotsin ja Tanskan tai Baltian maiden ja Puolan kautta.

Oppaassa mainitut kohteet löytyvät kaupunkien sisäistä nähtävyyksiä viitoitusta seuraamalla tai kysymällä neuvoa paikallisilta asukkailta tai matkailutoimistosta. Jotta tien kysyminen olisi mahdollisimman helppoa, esiteltävien kohteiden nimet ovat väliotsikoissa saksaksi. Kohteiden suomennokset ilmenevät selostusteksteistä.

Aue-säätiön toiminnanjohtaja FT Uta-Maria Liertz ja säätiön johtokunnan jäsenet dosentti Marjaliisa Hentilä ja kirkkoherra Matti Fischer ovat kannustuksellaan ja kommenteiltaan tukeneet hankettani. Kiitän heitä ja oppaan ulkoasusta huolehtinutta kuvataiteilija Maija Toropaista lämpimästi. Suomen tietokirjailijat ry on tukenut käsikirjoitukseni laatimista apurahalla, josta lausun samoin parhaat kiitokseni.

Raisiossa, 1.4.2019

Lauri Hokkinen

Luther-muistomerkki Eislebenissa.

Lutherstadt Eisleben

Luontevin aloituspaikka Martti Lutherin elämäntyöhön tutustumiselle on hänen syntymäkaupunkinsa Eisleben. Lutherin vanhemmat Hans ja Margarete Luder, Lüder tai Lotter – nimestä esiintyy useita rinnakkaismuotoja – muuttivat Eislebeniin Thüringenin metsäseudulta, Möhran kylästä todennäköisesti kesällä 1483. Uuden asuinpaikkansa perhe valitsi tarjolla olleiden työmahdollisuuksien perusteella: Eislebenin-Mansfeldin alueelta oli löydetty kupariliusketta ja sinne oli siksi perustettu useita kaivoksia ja sulattoja. Hansin vaimo Margarete oli muuton aikana raskaana ja synnytti marraskuun kymmenennen päivän iltana lapsen, joka oli perheen poikalapsista vanhin tai toiseksi vanhin.

Keskiajalla monet lapset menehtyivät pian syntymänsä jälkeen. Kirkko ei haudannut kastamattomia lapsia, eivätkä kastamattomat lapset keskiajalla vallinneen käsityksen mukaan päässeet taivaaseen. Kaste pyrittiin siksi toimittamaan mahdollisimman pian. Kasteessa lapselle annettiin tavallisesti sen pyhimyksen nimi, jonka muistoa vietettiin syntymää lähellä olevana päivänä. Martti Luther sai etunimensä Pyhältä Martinus Toursilaiselta, jonka muistopäivää vietetään katolisessa kirkossa nykyisinkin 11. marraskuuta.

Syntymävuotta pidetään nykyisin perusteena niin koulunkäynnin aloittamiselle, äänestysoikeudelle kuin vaikkapa eläkkeelle siirtymiselle. Aikaisemmin sillä ei ollut samanlaista merkitystä, eikä Martti Lutherin syntymävuodestakaan ole täyttä varmuutta: vuoteen 1483 on päädytty Lutherin lähimmän työtoverin, astrologiaakin harrastaneen Philipp Melanchtonin laskelmien perusteella.

Runsaat 62 vuotta myöhemmin Luther oli syntymäkaupungissaan sovittelemassa Mansfeldin kreivien välisiä kiistoja.

Aamuyöllä 18. helmikuuta 1546 hän kuoli vain muutaman sadan metrin päässä syntymäkodistaan.

Martti Lutherin elämäntyön merkitys oivallettiin Eislebenissä varhain, sillä tänne perustettiin jo vuonna 1693 ensimmäinen Lutherin muistoa vaaliva museo. Pari sataa vuotta myöhemmin kaupungin parhaalle paikalle raatihuoneen eteen pystytettiin Lutherin muistopatsas, ja toisen maailmansodan jälkeen kaupungin nimeen lisättiin etuliite Lutherstadt. Maailman matkailukohteiden valiojoukkoon Eisleben kelpuutettiin vuonna 1996, kun sen Luther-museot hyväksyttiin Unescon maailmanperintöluetteloon.

Lutherstadt Eisleben sijaitsee Harzvuoriston itäpuolella, Magdeburgin ja Erfurtin puolivälissä. Saksassa Eisleben tunnetaan paitsi Luther-kaupunkina myös vuosittaisesta Wiesenmarkt-suurtaapahtumasta. Wormsin vuoden 1521 valtiopäivillä, joilla Lutheria yritettiin saada perumaan oppinsa ja kirjoituskensa, keisari Kaarle V teki useita hallinnollisia päätöksiä. Eräs näistä päätöksistä sisälsi luvan vuosittaisten härkämarkkinoiden järjestämiseen Eislebenissä. Lähes 500 vuotta sitten aloitetuista karjamarkkinoista on kehittynyt 2000-luvulla uusien osavaltioiden suurin kansanjuhla, eräänlainen Itä-Saksan *Oktoberfest*.

Suunnilleen samaan aikaan Martti Lutherin kanssa Eislebenissä syntyi Johannes Schneider, joka alkoi myöhemmin käyttää latinankielistä sukunimeä Agricola. Johannes Agricola opiskeli Wittenbergin yliopistossa kuten suomalainen Mikael Agricolakin. Reformaation alkuvaiheissa Johannes Agricola kuului Martti Lutherin läheisiin ystäviin; hän oli mukana esimerkiksi silloin, kun Luther poltti paavilta saamansa uhkauskirjeen. Koska Johannes Agricola ei saanut mieleistään tehtävää Wittenbergistä, hän siirtyi 1525 takaisin kotikaupunkiinsa Eislebeniin. Täällä hän kunnostautui muun muassa kouluhallinnon organisoijana, katekismuksen kirjoittajana ja saksankielisten sananlaskujen kerääjänä. Vuonna 1536, jolloin Mikael

Martti Luther julkaisi
vuonna 1517
Wittenbergissä 95
teesiä, joilla hän
arvosteli aneiden
myymistä eli kirkon
piirissä vakiintunutta

tapaa hyvittää syntejä rahalla. Anekauppa oli
katoliselle kirkolle tärkeä tulonlähde, joten
Luther yritettiin saada luopumaan kannastaan.
Luther ei kuitenkaan perunut väitteitään, ei
edes keisarin edessä Wormsin valtiopäivillä.
Lutherin peräänantamattomuus sysäsi
liikkeelle tapahtumien vyöryn, joka johti uuden
kirkkokunnan syntyyn. Suomeen, joka oli silloin
vielä Ruotsin itäinen maakunta, luterilainen oppi
tuli Mikael Agricolan ja muiden Wittenbergissä
opiskelleiden pappien välityksellä.

Tämä opas on apuneuvo omatoimimatkailijoille,
jotka haluavat tutustua suomalaista yhteiskuntaa
monin tavoin muovanneen luterilaisuuden
synnyinsijoihin Saksassa.

www.aue-stiftung.org

ISBN: 978-952-7283-02-8

9 789527 283028